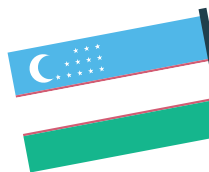
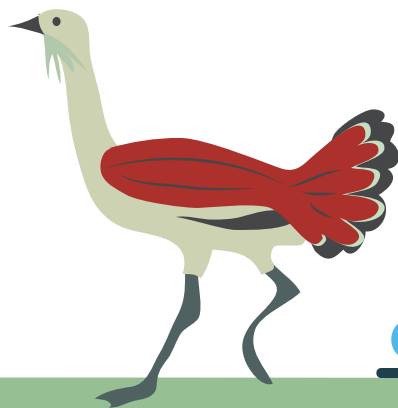

O'zbekiston Qizil kitobi

Yoshlar va tabiiy boyliklarni
xazinalarni saqlashga yordam
berishni istagan har bir kishi
uchun buklet

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI EKOLOGIYA
VA ATROF-MUHIT DAVLAT QO'MITASI

CRITICAL ECOSYSTEM
PARTNERSHIP FUND

O'zbekiston Respublikasi ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish qo'mitasi tomonidan tayyorlangan (eco.gov.uz) va Zoi ekologik tarmog'i (zoinet.org) CEPF jamg'armasi ko'magida tayyorlangan (cepf.net).

Muallif g'oyasi: Narzullo Oblomuradov, Jahongir Talipov, Bobur Maxmudov

Tuzishda qatnashganlar: Aleksandra Povarich, Dina Adilova, Gulshad Shagiixmedova, Aleksandra Zaslavskaya, Viktor Novikov

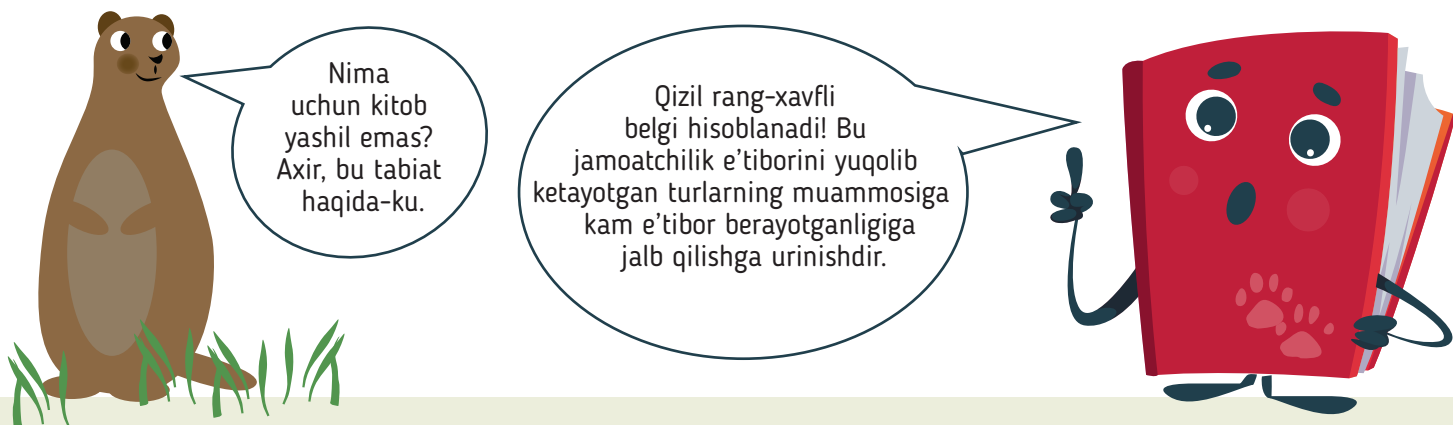
Tuzuvchilar O'zbekistonning faol yoshlari, jamoat ekologik birlashmalari, maktablar va kollejlari, mahalliy hokimiyat organlari tabiatni muhofaza qilish maqsadida ushbu risoladan foydalanishi mumkinligiga umid qiladilar.

Tarkib

Nima uchun Qizil kitobni o'ylab chiqdilar?	3
O'zbekiston Qizil kitobi	4
Qizil kitobda nima yozilgan	5
Qizil kitobdagi ilmiy belgilar	6
Hayvonlar va o'simliklar Qizil kitobda qanday kiritilishi mumkin?	7
Davlat noyob turlarni himoya qilish uchun nima qiladi?	8
Noyob turlarni saqlab qolish uchun qanday choralar ko'riladi?	9
Doimiy ravishda harakatlanadigan noyob hayvonlarni va qushlarni qanday saqlash kerak?	10
Tabiatni saqlab qolish uchun yoshlar nima qilishlari mumkin?	11

Nima uchun qizil kitobni o‘ylab chiqdilar?

Qizil kitob – noyob va yo‘qolib borayotgan hayvon va o‘simlik turlarining ro‘yxati. Birinchi marta **1963** yilda **Tabiatni muhofaza qilish xalqaro Ittifoqi (IUCN)** tomonidan chop etildi. Xalqaro qizil kitob doimo yangilanadi (iucnredlist.org), uning tuzish bilan bir guruh olimlar shug‘ullanadi. O‘zbekiston o‘zining milliy qizil kitobiga ega va Xalqaro Tabiatni Muxofaza qilish Ittifoqida a‘zo.

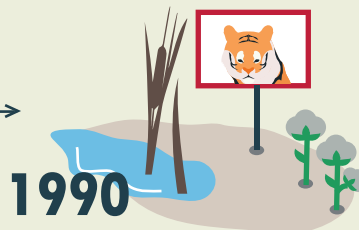
Misol: Markaziy Osiyoda Turon yo‘lbarsining yo‘qolishidir

20-asrning boshlarida, 100 yil oldin, Amudaryo daryosining irmoqlari va qamishlarida yo‘lbarslar bor edi

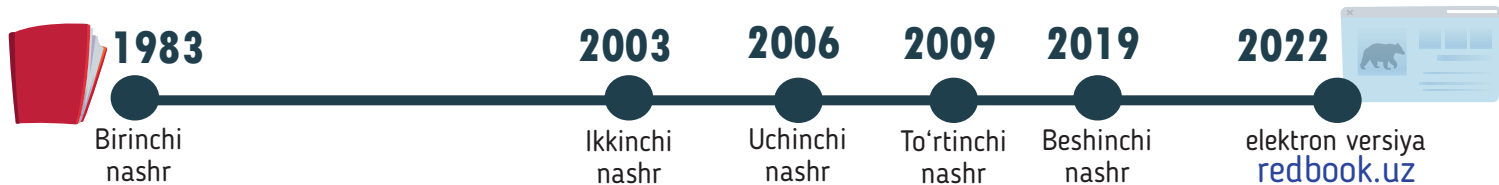

Ov va yashash joylarini qisqarishi tufayli, yo‘lbarslar asrning o‘rtalariga kelib yuqola boshladir

Asrning oxiriga kelib, Turon yo‘lbarslari g‘oyib bo‘ldi va tog‘ o‘rmonlari va kiyiklar xavf ostida qoldi

O'zbekiston Qizil kitobi

30 turlari va **2** kichik **sutemizuvchilar** turlari

17 tur va **1** kichik turli **baliqlar**

314 o'simlik turlari

52 qush turlari

21 turdagi **sudraluvchilar**

66 artropod turlari
3 turdagi **qurtlar**
14 turdagi **mollyuskalar**

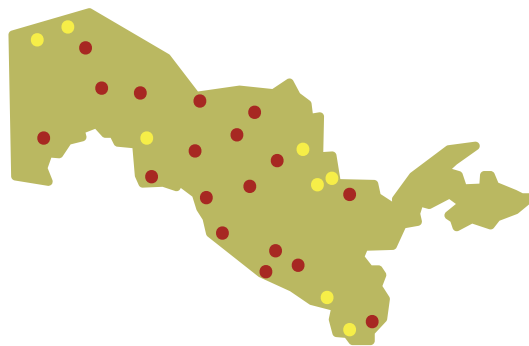
Qizil kitob turlari hayvonlari va o'simliklari ovlash va yo'q qilish katta miqdorda jarimaga tortiladi

Noyob hayvonlarni va o'simliklari himoya qilish uchun zapovedniklar, milliy tabiat bog'lari, zakazniki va zaxiralar yaratilgan. Olimlar noyob o'simliklarning urug'larini yig'adilar va gerbariylarini to'playdilar va ularni botanika bog'larida o'stiradilar, bog'chalarda noyob qushlar va hayvonlarni o'stiradilar, keyin ularni tabiatga chiqaradilar.

Qizil kitobda nima yozilgan

Jayron (kiyik, ohu)

Hayvonning tashqi ko'rinishi

VU

Xavfsizlik holati

Tarqalishi xaritasi

to'da soni

4 000

Tashqi ko'rinishga ta'sir qiluvchi sabablar va omillar

Brakonerlik

Yomon ob-havo:
qurg'oqchilik, qattiq qish

Saqlash va naslchilik markazlari

Buxoro ixtisoslashtirilgan
"Jayron" pitomnik, Qorako'l
ov xo'jaligi, Toshkent shahar
hayvonot bog'i.

Himoya choralari

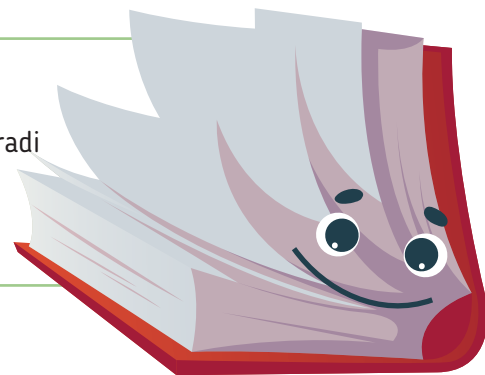
Ovlash va qo'lga
kiritish taqiqlangan

Yangi zaxiralarni
yaratish

Hayot tarzi

Podani shakllantiradi
kochmanchilik
tarzida hayot
kechirish

Qizil kitobdagi ilmiy belgilar

O'zbekiston qizil kitobida 2022 yildagi turlarning muhofaza holati

Smayllar: turning qaysi holatligi va nimani his qilishi?

Kapcha ilon

NT

Xavf ostidagi bo'lgan holat

Bu bezovtalik chaqiradi!

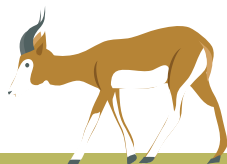
Yolqinli zegriss

Vinogradov qo'shoyog'i

Bo'z echkemar

Jayron (kiyik,ohu)

VU

Zaif holat

Qaerda yashirish kerak?

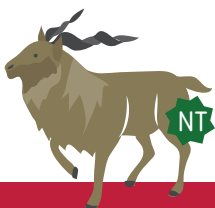
Ko'k sug'ur

EN

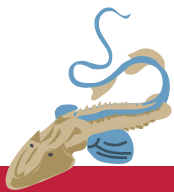
Yuqalayotgan tur

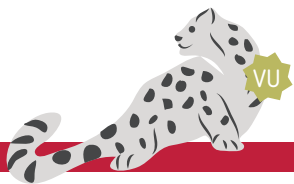
Hamma joyda xavf bor!

Morxo'r

Amudaryo katta kurakburuni

Qor qoploni

CR

Turning yo'qolib ketish yoqasidagi holati

Tez orada yo'q bo'lib ketaman!!!

Turon yo'lbarsi

EW

Yovvoyi tabiatda yuqolgan tur, ammo asirlikda saqlanib kelayotgan holat

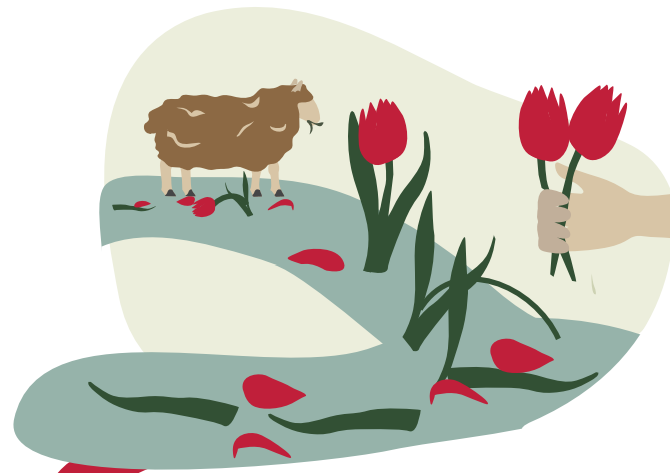
EX

Yuqolib ketgan tur

Men endi yo'q yoki faqat hayvonot bog'ida

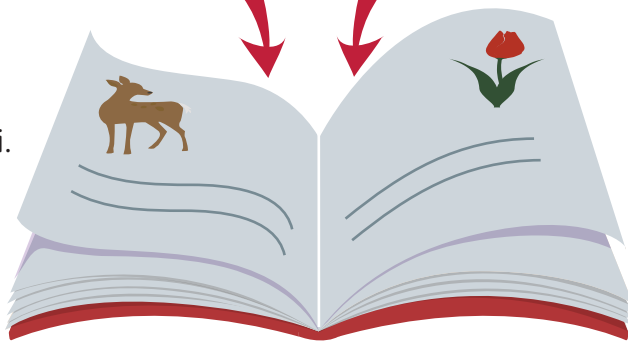
Milliy va Xalqaro (IUCN / IUCN) qizil kitobda turlarning xavfsizlik holati farq qilishi mumkin. Buning sababi, olimlarning fikriga ko'ra, mamlakatda turlarning turi yoki soni uchun tahdidlar boshqacha global vaziyatdan. Farqlar misollari yulduzcha bilan belgilanadi. Turlarning holati vaqt o'tishi bilan yaxshi yoki yomonroq bo'lishi mumkin. 🌟

Hayvonlar va o'simliklar **Qizil kitobga** qanday kiritilishi mumkin?

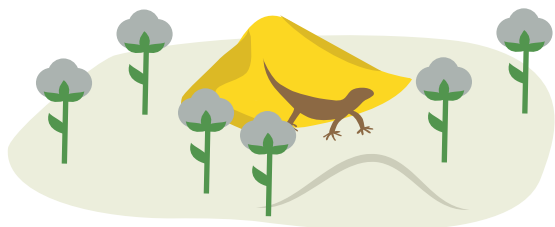
Hayvon turlarining noqonuniy ovlanishi va ortiqcha ovlash ularning yo'qolishiga olib keladi.

Hayvonlarning tabiiy yashash joylarini qisqartirish va iqlim o'zgarishining oqibatlari ularning sonining pasayishiga olib kelishi mumkin.

Ba'zi o'simlik turlarini qizil kitobga kiritilishiga sabab, yaylovda, ochiq yerlarda uy hayvonlarni oziqlantirish, o'tlatish.

Yana bir sabab go'zal noyob gullar yoki dorivor o'simliklarni to'plash, yig'ish.

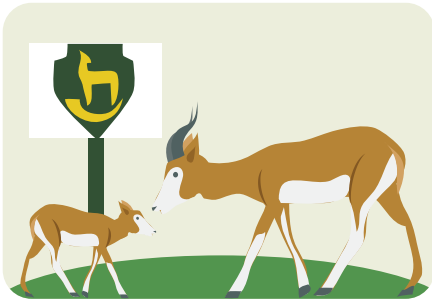
Ba'zi hayvon va o'simlik turlari noyobdir va faqat bitta joyda yashaydi va o'sadi. Ular endemiklar deb ataladi va tahdid bo'lsa, olimlar ularni qizil kitobga kiritadilar.

Davlat noyob turlarni himoya qilish uchun nima qiladi?

O'zbekistonda qo'riqxonalar, milliy bog'lar va boshqa noyob tabiatni muhofaza qilish ob'yektlaridan iborat muhofaza etiladigan tabiiy hududlar tarmog'i yaratildi va kengaymoqda. Bu yerda ilmiy izlanishlar olib borilmoqda, qattiq nazorat o'rnatilgan.

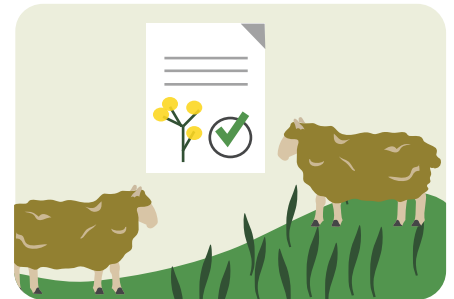
- Amaldagi muhofaza etiladigan himoyalangan tabiiy hududlar
- Biosfera rezervatlari
- 2030gacha rejalashtirilgan

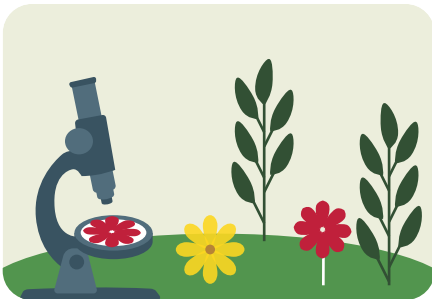
Yo'qolib borayotgan turlar ixtisoslashgan hayvonlar uyi va eko-markazlarda etishtiriladi

Davlat ekologik inspektorlari huquqbuzarlarni aniqlaydi va ularni ushlaydi

Vaqt va intensivlik tartibga solinadi yaylov, tabiiy resurslardan foydalanish uchun ruxsatnoma beriladi

Ilmiy tadqiqotlar va ekologik monitoring olib borilmoqda

Qonunlar va standartlar amal qiladi, ularga rioya qilmaslik uchun jarimalar undiriladi

Botanika bog'larida noyob o'simliklar saqlanadi, gerbariyalar va genetik resurslar banklari yaratilgan

Noyob turlarni saqlab qolish uchun qanday choralar ko'riladi?

Muammolar

Misol qor qoploni

Yechimlar

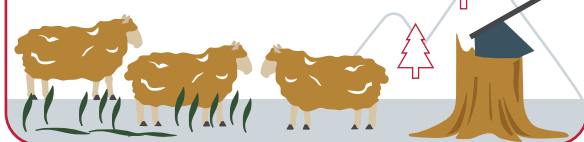
Qor qoploni chorva mollariga hujum qilgani uchun qasos olinadi yoki o'ldiriladi

Podadagi uy hayvonlari himoyasini oshirish hujum xavfini kamaytiradi

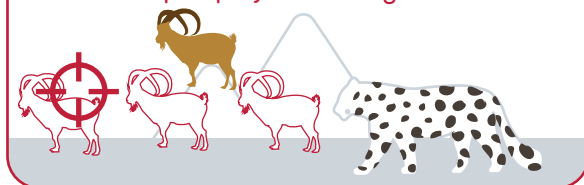
Qoplonining yashash joylariga chorva mollari va o'rmonlarni kesishdan zarar ko'rgani bo'ladi

Yaylovlar va o'rmonlarga kamroq ishlatish va ularni tiklash tabiatni saqlashga yordam beradi

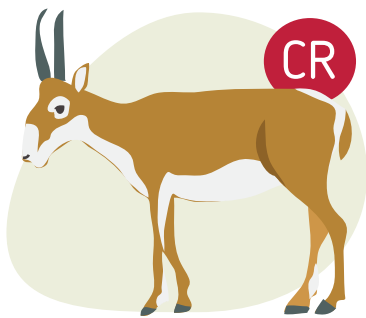
Qor Qoploniga tog' echkisi va boshqa yovvoyi hayvonlarning ovlanishi sababli oziq-ovqat yetishmasligi bo'ladi

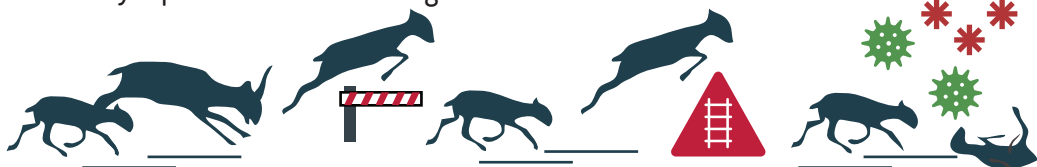
Ekologik monitoring, o'rmonlarni patrol orqali nazorat qilish, qoidabuzarliklarni aniqlash brakonerlikni kamaytirish tabiatni muhofaza qilishni kuchaytirishga yordam beradi

Doimiy ravishda harakatlanadigan noyob hayvonlarni va qushlarni qanday saqlash kerak?

Olimlar doimo harakatda bo'lgan turlarni ko'chib yuruvchi deb atashadi, masalan saygaga o'xshaganlarni. Ilgari markaziy Osiyoda 1 milliondan ortiq antilopa mavjud bo'lib, hozirgi kunda yo'qolish xavfi ostida kelgan.

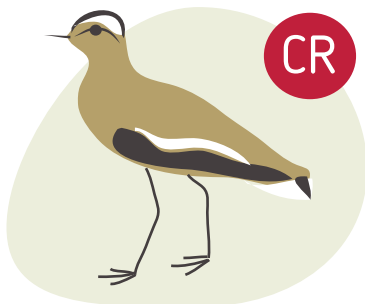
Saigi podalari ko'pincha chegaralarni kesib o'tadi va shoxlarga muhtoj bo'lgan brakonerlardan tashqari, sayg'oqlar viruslar, yomon ob-havo va ko'plab to'siqlar bilan tahdid qilinmoqda.

O'zbekiston sayg'oqni himoya qilish uchun Orol dengizi bo'yidagi qo'riqlanadigan tabiiy hududni yaratdi, ushbu turni himoya qilish uchun qo'shni Qozog'iston va xalqaro tashkilotlar bilan faol hamkorlik qilmoqda.

Noyob qushlar nafaqat tabiiy joylarda, balki ularning parvozlarida ham yashayotganini bilasizmi?

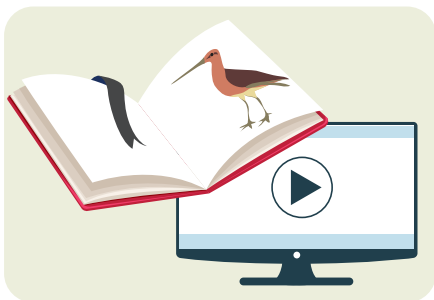
Torg'oq - yo'qolib ketayotgan turlardan biri. O'zbekistonda uni Turkmaniston qaqinidagi Talimarjon suv omborida uchratish mumkin.

Olimlar va qushlarni sevuvchilar uning sonini muntazam ravishda qayd etadilar va 2022 da bu yerda qo'riqlanadigan hudud - zakaznik yaratiladi.

HIMOYALANGAN
TABIY HUDUD

Yoshlar tabiatni muhofaza qilish uchun nima qilishlari mumkin?

Yovvoyi tabiat bilan qiziqish u haqidagi kitoblarni o'qish va filmlarni tomosha qilish

Chizmalar tanlovini tashkil etib ularga ishtirok etish

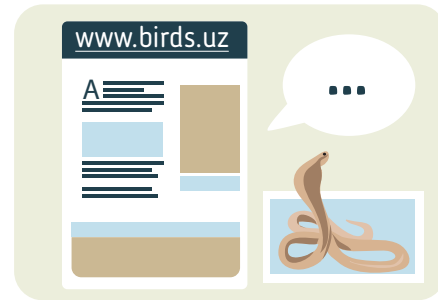
Ekologik aksiyalarni tashkil qilish va unda ishtirok etish

Tabiiy bog'larda sayr qilish va u yerga ekskursiyalar uyushtirish

Kattalar uchun noyob hayvon va o'simlik turlari bo'yicha taqdimotlarni tashkil etish

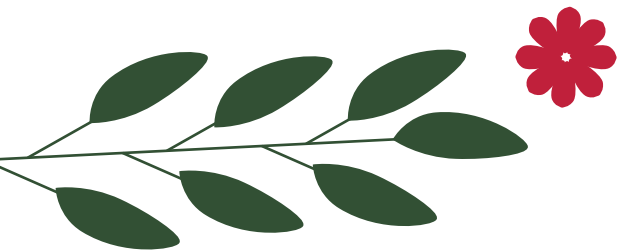

Blog tashkil etish, tabiat to'g'risida kitob va hikoyalar yozish

Hayot va tabiatni saqlashga yordam berganingiz uchun tashakkur!

“Qizil kitob” davlat va jamoat ekologik tashkilotlari olimlari va xodimlarining birgalikdagi sa’y-harakatlari mahsulidir. Unda mamlakatning yo’qolib ketish xavfi ostida turgan hayvon va o’simlik turlari haqida ko’plab qiziqarli va ilmiy faktlar mavjud. Bunday muammo nafaqat mamlakatimizda, balki butun dunyoda mavjud bo’lib, Xalqaro Qizil kitobda o’z aksini topgan. O’zbekiston Qizil kitobida ham asosiy tahdidlar sanab o’tilgan, ham ularni bartaraf etish yo’llari keltirilgan. Umid qilamanki, bizning o’quvchilarimiz tabiatni muhofaza qilish bo’yicha sa’y-harakatlarga qo’shilib, ekologik bilimlarni tarqatishda yordam berishadi.

O’zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo’mitasi raisi N. Oblomurodov

O’zbekiston Qizil kitobi bilan quyidagi saytda tanishish mumkin:

redbook.uz

Xalqaro Qizil kitob (ingliz tilida):

iucnredlist.org

Biologik xilma-xillikning asosiy yo’nalishlari (ingliz tilida):

keybiodiversityareas.org

Markaziy Osiyo tog’lari va CEPF jamg’armasining ekologik loyihalari:

cepf.net/our-work/biodiversity-hotspots/mountains-central-asia

